

POST MODERNİST BURJUVA LİBERALİZMİ

**Andre Gorz, Jürgen Habermas, Ernesto Laclau, Richard Rorty, Simon During,
Thomas D. Dochherly**

ARKA KAPAK

Politika, düşünmeye alıştığımız biçimiyle, konsensusa bağlıdır; kuşkusuz bu türden konsensus genellikle kendisini "temsil" (daima estetik formüllendirilmesinin baskısı altında olan bir kategori) başlığı altında irade eder. Burada ilk olarak temsil eden ile temsil edilen arasında bir konsensus olduğu ve ikinci olarak da temsil edilenler arasında bir konsensus imkanı olduğu var sayılır. Bu tam bir demokrasi değil, burjuva demokrasisidir. Böyle bir politikanın yerine bir adalet anlayışını geçirmek daha akıllıca olabilir. Adalet daima çoğunluğun tiranlığını (ve kuşkusuz, pek çok "demokratik"sistemde birkaç kişinin tiranlığını, bir toplumsal formasyonun normlarına aracılık eden birkaç kişinin düşünce üzerinde hegemonik denetim kurmasını) temel alan burjuva demokrasisi altında gerçekleşemez. Artık birbirine zıt ya da birbiriyle rekabet halindeki politik sistemler arasında rahatça tercih yapamıyoruz; çünkü artık bu türden bütünleştirici formları onaylamıyoruz; ancak adalet örneğini ve adaletle ilgili olguları ele alabiliyoruz.

İÇİNDEKİLER

Postmodernizm: Bir Giriş	
Thomas D. Dochherly.....	7
Postmodernliğe Giriş: Bir Dönüm Noktası Olarak Nietzsche	
Jürgen Habermas	55
Postmodernist Burjuva Liberalizmi	
Richard Rorty	71
Politika ve Modernitenin Sınırları	
Ernesto Laclau	81
Günümüzde Postmodernizm Ya da Post-Kolonyalizm	
Simon During	105
Kişi, Toplum, Devlet ve Post Marksist İnsanın Durumu	
Andre Gorz	129

Postmodernizm: Bir Giriş Thomas D. Dochherty

Bunca tartışılan postmodern nedir? Bu terime basit bir tanım getirmek hem boşuna hem de yersiz bir çaba olacaktır; aslında pek çok argüman tam da postmodernizmin nasıl tanımlanması gerektiği sorunundan çıkmıştır. Terim muhtemelen ilk kez Arnold Toynbee tarafından 1934'de tasarlandı ve 1939'da kullanıldı.

Bir yandan tarihsel bir dönem olarak anlaşıyor; öte yandan sadece bir arzu, şimdiki zamanı yeniden değerlendirmek için geleceğe yönelen bir ruh hali gibi görülüyor.

Aydınlanma totaliterdir diyen Lyotard değil, Adorno ve Horkheimer'dir.

Aydınlanma, insanlığı, eleştirel aklın kullanılmasıyla mitten, batıl inançtan, gizemli güçlere ve doğa güçlerine tabi olmaktan kurtarmayı amaçladı. Gay'e göre, "Aydınlanma iki sözcükle özetlenebilir: Eleştiri ve iktidar.

"Aristo'nun dediği gibi, öğrenmenin meyvesi Gnosis değil, Praxis olmalıdır. Ve Praxis'in pratiğe girmeksizin olamayacağı, çok açık bir meseledir". (Philip Sydney)

Gnosis - Edinilmiş bir bilgiye değil de bir iç vahye dayanan ve yalnız erenlere özgü ilahi gerçeklere varmaya ve ruhun kurtulmasını sağlayacak sırların algılanmasına olanak veren felsefi - dini düşünce sistemi. (Y.N.)

Praxis - Bir amaca yönelik olan bedensel ve ruhsal etkinlik. "Uygulama"nın eş anlamlısı bu sözcük özellikle Marx'çı düşüncede dünyayı dönüştürmeye yönelik eylemi ya da etkinliği belirler. Buna göre Praxis nesnel gerçekliği değiştirebilecek olan temel kategoridir. (Y.N.)

Numenal -Duyulur sezgi nesnesi olan görüngünün (femonal) tersine, duyulur olmayan bir sezgiye karşılık düşen anlık nesnesi.

Kant "Duyulur imgelere kategorilerin birliğine göre düşünölmüş nesneler olmaları bakımından görüngü (fenomen) adı verilir. Ancak yalnızca anlık nesneleri olan ve bir duyulur sezgiye verilmemekle birlikte anlık nesneleri olarak bir sezgiye verilebilen (dolayısıyla "zeka kategorisinin karşısında" olan) şeylerin varlığını kabul edersem bu şeyleri bir *numen* olarak adlandırmak gerekir" der. *Salt Aklın Eleştirisi* (Y. N.)

İyimserlik – Optimizm : 1. Her şeyi en iyi yanından gören bir durumda iyi bir çıkış yolu uman dünya görüşü. 2. (Antik ve skolastik felsefede) Her var olanın değeri olduğunu, her kötünün bir eksiklik olduğunu kabul eden öğretisi. 3. (Leibniz'de) Bu dünyanın olabilecek dünyaların en iyisi olduğunu öne süren görüş. 4. (Hegel'de) Gerçekçiliğin usla düzenlenmiş ve usla yönetilmekte olduğunu savunan görüş. 5. (Rousseau'da) İnsanın doğadan iyi olduğu görüşü. 6. İnsanlığın doğal bir ilerlemesine, bütün durum ve koşulların iyiye doğru gideceğine inanan öğretiler. (Y.N.)

Holocaust'un kötülüğündeki dehşet, Bauman'a göre, Holocaust'un akılcılığından gelen bir dehşettir.

Akılcı bir topluma doğru gidiş, özgürleşme kadar faşizm için de kullanılabilecek bir akılcılığa, bizzat akılcılığın kendisine karşı çıkmaya doğru yönelmiştir. Bauman'a göre "kötülüğün akılcılığı"nın, "akılcılığın kötülüğü"nden ayırmak zorlaşmaktadır.

Ölüm kamplarındaki bazı durumlarda, kişinin biraz daha uzun hayatta kalabilme umuduyla kurban durumundaki arkadaşına ihanet etmesi, tam anlamıyla akla uygundu.

“Düzeni sadece korku üzerine kuran SS'in daha fazla askere, silaha ve paraya gereksinimi olacaktı. Oysa akılcılık daha etkili, daha kolay ve daha ucuzdu. Ve SS'in adamları kurbanlarını yok etmek için onların akılcılıklarını dikkatle beslediler”. (Bauman)

Modern aklın, yapısı gereği iyi olmadığı açıktır: Kirli amaçlar için kullanılabilir ve kötünün müttefiki olabilir.

Aklın kendisine göre öteki olarak teşhis ettiği şeyin -delilik- aklın kendisini meşrulaştırabilmesi için teşhis edilmesi ve hapsedilmesi gerekir.

Aydınlanmanın önerdiği özgürleşme, hapsedici güdüsünü de beraberinde getirir.

Avangard elitisttir; çünkü sanatçı geleceği başkalarından önce gören kahramandır ve görevi, sahip olduğu büyük güçleri yavaş hareket eden genel kitleler adına tehlikeye sokmaktır. Avangard tarihselcidir; çünkü onun sanatçıları zorunlu olarak çevrelerindeki kitlelere, tarihsel olarak uydurmazlar.

Avangard olarak nitelenmek in sadece kehanette bulunmak değil, doğru biçimde kehanette bulunmak zorundadır. ... Kişi asla şimdiki zaman içinde avangard olamaz:

“Yalnız büyük gerçekçiler sahici bir avangard olma yeteneğine sahiptirler”. (Georg Lukacs)

“Kandinskiy'in formüllendirmesini ele alırsak, özgünlük nedeniyle kendisini birdenbire üçgenin tepesinde (elitizm) ve kendi zamanının önünde (tarihselcilik) bulan kişinin "içsel hayatının saf ifadesi, özgün olduğu için, tek başına gerçek bir bireysellik oluşturur”. (Ferry)

Arı Usun Eleştirisi'nde Kant dünya hakkındaki bilginin bilimselliği -bununla kanıtlanabilirliği kast ediyordu- sorununu cesaretle ele aldı. Kant bu tür meselelerde *apriori* yargının zorunluluğunu öne sürdü. Ancak bunun da ötesinde, çözümsel yöntembilimden, basit biçimde devşirilen bir *apriori* bilginin bize, dünya hakkında ille de 'yeni bir şey değil, ama yöntembilim hakkında pek çok şey söyleyeceğini öne sürdü: (bu bilgi) sadece anamnesis (hatırlama) sağlıyordu.

“Meşruluğa inanç ... yasallığa duyulan bir inanca varır”. (Habermas)

Habermas'a göre bunu düzeltmenin yolu tutarsız biçimde örgütlenmiş toplumsal akılcılıkta yatar. ... Habermas, kendisinin mantıklı olduğunu iddia eden ve ilişki kuracağı sistemlerin hepsini içsel olarak akıldışı olmakla suçlayan bir sistemde potansiyel bir eşitsizlik olduğunun tamamen farkındadır. Yani Habermas, kendisini akla uygun olarak ilan eden bilincin kendi normlarını kendi dışında mümkün olabilecek her bilince hükmedici bir tarzda dayatma tehlikesi taşıdığının farkındadır.

Habermas'a göre, iletişim olayına katılanlar arasında bir konsensus sağlamak sadece arzulanabilir değildir, mümkündür de.

Politika, düşünmeye alıştığımız biçimiyle, konsensusa bağlıdır; kuşkusuz bu türden konsensus genellikle kendisini “temsil” (daima kendi estetik formüllendirmesinin baskısı altında olan bir kategori) başlığı altında ifade eder. Burada ilk olarak temsil eden ile temsil edilen arasında bir konsensus olduğu ve ikinci olarak da temsil edenler arasında bir konsensus imkanı olduğu

varsayılır, Bu tam bir demokrasi değil, burjuva demokrasisidir. Böyle bir politikanın yerine bir adalet arayışını geçirmek daha akıllıca olabilir. Adalet daima çoğunluğun tiranlığını (ve kuşkusuz, pek çok "demokratik" sistemde birkaç kişinin tiranlığını, bir toplumsal formasyonun normlarına aracılık eden birkaç kişinin düşünce üzerinde hegemonik denetim kurmasını) temel alan burjuva demokrasisi altında gerçekleştiremez.

Postmoderndeki etik talebin temeli burada yatar. ... Şöyle düşünmemiz gerekir: Özgöl bir durumda yargılama zorunluluğundan kaçış yoktur.

Postmodernliğe Giriş: Bir Dönüm Noktası Olarak Nietzsche Jürgen Habermas

Modern çağ her şeyden önce öznel özgürlüğün damgasını taşıdı. Bu özgürlük, kişinin çıkarlarını akılcı olarak kollayabilmesini sağlayan medeni kanunla toplumda; siyasal iradenin oluşturulmasına katılımda eşit hak ilkesiyle devlette; ahlaksal özerklik ve kendini gerçekleştirme olanağıyla özel alanda ve nihayet, bu özel alanla ilişkili olarak, kişilerin kendilerini ifade edebilir hale geldikleri bir kültür birikiminin oluşturduğu geliştirici süreçle de kamusal alanda gerçekleştirildi.

Toplumsal bütünleşmeyi sağlayan dinsel güçler, ilk planda bir gerileme eğilimi taşıdığı için, aydınlanma sürecinin etkisi altında giderek daha da zayıfladı. Bu aydınlanmanın bir yönü, iç görülerin iradi olarak unutulamayacağı olgusuna dayanan öğrenme süreçlerinin geri çevrilemezliği; onlar sadece, daha gelişmiş sezgilerle doğrulanabilir ya da bastırılabilirler. Bu nedenle aydınlanma eksiklerini sadece radikalleşme yoluyla düzeltebilecekti; Hegel ve izleyicilerinin akla, aydınlanma diyalektiği içinde dinin birleştirici gücünün bir eşiti olarak umut bağlamalarının nedeni budur. Onlar böyle bir programı gerçekleştireceği varsayılan akıl kavramlarını oluşturdular. Bu girişimlerin neden ve nasıl başarısızlığa uğradıklarını gördük.

Sekincilik: İnsanların tüm arzularından sıyrılıp kendini sessizce tanrıya ve kutsal şeylere vererek huzur bulmasını amaçlayan dinsel görüş. (Y.N.)

Geisteswissenschaften (tinsel bilimler): XIX. yüzyılda Alman düşünürü Dilthey'ce ileri sürülen yeni bir tarih felsefesi. Buna göre Geisteswissenschaften yaşanılmışın bilimidir. Örneğin felsefede Hume'u anlamak için Hume'u yeniden yaşamak yani onu çağının bütünlüğü içinde ele almak gerekir. Bunun anlamı o çağın felsefesini sanatını, dinini, ekonomisini, siyasasını birlikte ve birbiriyle olan bağlantıları içinde kavramaktır.

Postmodernist Burjuva Liberalizmi

Richard Rory

Kişi, kendisini üyesi olarak görmediği bir topluluğa karşı sorumsuz sayılamaz. Aksi halde kaçan köleler ve Berlin duvarının altına tünel kazananlar sorumsuz olurlardı. Bu türden eleştirinin bir anlamı olacaksa, kişinin kendisini özdeşleştirmek zorunda olduğu bir üst topluluğun -insanlık gibi- var olması gerekirdi. Bu durumda kişi ailesi, kabilesi ya da ulusu ile bağlarını koparttığında bu üst topluluğun cazibesine kapılabilir ve böylesi grupları, bağlarını koparanın sorumsuzluğunu eleştirirken, aynı şey cezbetmiş olabilir. Bazı insanlar bu türden bir topluluğun varlığına inanırlar. Bunlar, insanın doğal değeri, doğal insan hakları gibi şeylerin var olduğunu ve ahlakın gerekleri ile sağduyunun gerekleri arasında *ahistorik* (tarihsel olmayan) bir ayırım bulunduğunu düşünürler. Bunlara "Kantçılar" diyelim. 'İnsanlık'ın, ahlaksal değil biyolojik bir nosyon olduğunu, özgül bir topluluğun değerinden türetilmemiş bir insani değer var olmayacağını ve gerçek ya da kurgulanmış toplulukların göreceli yararlılıklarını ölçmekte yardımcı olacak yansız bir ölçütün ötesinde çekiciliğinin olmadığını söyleyenler, bu "Kantçılar"a karşı çıkarlar. Bunlara da "Hegelmeciler" diyelim. İngilizce konuşulan ülkelerde çağdaş toplumsal felsefenin büyük bölümünü üç köşeli bir tartışma oluşturur: Ahistorik ahlak-sağduyu ayırımını, yaşayan demokrasilerin kurum ve uygulamalarının payandası olarak korumak isteyen Kantçılar ... bu kurumları hem itibarsız bir felsefeyi peşinen kabul ettikleri hem de daha somut başka nedenlerle ortadan kaldırmak isteyenler ve bu kurumları, geleneksel Kantçı dayanaklarını terk ederek korumak isteyenler.

Eğer Hegelmeciler haklıysa, bu durumda, bir topluluğu terk etmenin sorumlu bir eylem olup olmadığına karar vermek için gerekli olan ahistorik ölçütler, sevgili ya da meslek değiştirmeye karar vermek için gerekli olanlardan daha fazla değildir. Hegelmeciler, kişiler ve gerçek ya da olası tarihsel topluluklar dışında hiçbir şeyi sorumlu görmezler; böylece "toplumsal sorumluluk"un Kantçı kullanımının aldatmaca olduğunu düşünürler. Çünkü bu kullanım, ... gerçek zıtlığı değil, bir kişiye ya da bir tarihsel topluluğa sadakat ile her ikisinden "daha yüksek" bir şeye duyulan sadakat arasındaki hayali zıtlığı ortaya koyar. Bu da bir tarihsel topluluktan soyutlanan ve toplulukların haklarını bireylerin haklarıyla karşı karşıya karara bağlayan bir bakış açısının varlığını gösterir.

Kantçılar bu bakış açısından kuşku duyanları toplumsal sorumsuzlukla suçlama eğilimindedirler. Böylece Michael Wazer, "Verili bir toplum, eğer (bu toplumun) tözel hayatı... üyelerinin ortak anlayışlarına sadık bir şekilde yaşıyorsa, gerçek bir toplumdur" derken, Dworkin bu görüşü "görelilik" olarak adlandırır. Dworkin "adalet" der, "sözleşmeye ya da anektoda terk edilemez." ... Liberal kurumların Hegelmeci savunucuları, geleneksel olarak dayanışmadan daha fazla bir şeyleri temel alması istenen bir toplumu, sadece dayanışma temelinde savunma konumundadırlar.

Zengin Kuzey Atlantik demokrasilerinin kurumlarını ve uygulamalarını bu türden payandalar kullanmaksızın Hegelmeci savunma girişimine "postmodernist burjuva liberalizmi", diyeceğim. ... Burjuva liberalizmini, yani Kuzey Atlantik burjuvazisinin kendi umutlarını gerçekleştirme girişimlerini, felsefi liberalizmle, bu umutlara sahip olmamızı haklı çıkardığı düşünülen bir Kantçı ilkeler koleksiyonuyla, karşılaştırmak istiyorum. ... Meta anlatılar, *noumenal* * benlik, Mutlak Ruh ya da Proletarya gibi varlıkların tanımlanmış ya da öngörülmüş faaliyetleri olan anlatılardır. Bu meta anlatılar, bazı çağdaş topluluklara sadakat göstermeyi ya da onlardan kopmayı haklı çıkarmaya çalışan öykülerdir.

Bu sözlük ahlak ile sağduyu (prudence) arasındaki ayırım çevresinde kurulur. ... Liberallerin kendine sadakatın ahlaki bakımdan yeterli olduğu ve bu türden sadakatın artık ahistorik bir desteğe ihtiyaç duymadığı konusunda toplumumuzu nasıl ikna edebildiklerini göstermeyi umuyorum. Bu kişilerin toplumumuzu ahlaki yasaya karşı değil, sadece kendi geleneklerine karşı sorumlu olması gerektiğine ikna ederek, kendilerini sorumsuzluk suçlamalarından kurtarmaya çalıştıklarını düşünüyorum. * *Neumenon* - Deneysel ya da duyulur düzende bilgilerine sahip olduğunuz olgular alanına karşıt olarak yalnızca usla araştırılabilir olan şeylerin alanı. Kant'ın olgular alanına karşıt olarak koyduğu ve usla kavranabilir olmakla birlikte algılanamaz diye belirlediği mutlak gerçekliğin ya da kendinden şey'in alanı. (Y.N.)

Quinci anlayışa göre akılcı davranış, aynı topluluğun öteki üyelerinin benzer koşullardaki davranışına kabaca paralel bir uyumlaştırmacı davranıştır. Hem fizikte hem de etikte akıldışı olan, kişinin bu türden bir topluluğun üyeliğinden vazgeçmesi ya da ondan sıyrılmasına yol açan davranıştır.

Sanders'a göre "Gerçekte ahlaki güçleri kısmen onlarla birlikte yaşamamıza dayanan ve kendimizi belli bir türden kişiler olarak kavradığımız -bu ailenin, cemaatin, ulusun, ya da halkın üyesi, şu tarihin taşıyıcıları, o devrimin oğulları ya da kızları, bu cumhuriyetin yurttaşları gibi- bu bağlılıklara ve kanılara büyük bir maliyet ödemeksizin ..."

Sadakat ve kanılara dayanak oluşturan inanışların, arzuların ve duyguların, kendimizi ahlaki ve, siyasal düşüncelerden hareketle özdeşlediğimiz grubun öteki üyelerinin kaderleriyle örtüştüğü ve bunların grubun ayırt edici özellikleri, grubun öteki gruplar karşısında kendi imgesini kurmak için kullandığı özellikler olduğu gerçeği dışında, bu türden sadakatler ve kanaatlerin hiçbir "temeli" yoktur. Bu da, doğallaştırılmış Hegelci "insanın doğuştan gelen değeri" benzeşiminin, bir kişinin kendisini özdeşlediği bir grubun karşılaştırmalı değerinden ibaret olduğu anlamına gelir. Uluslar, kiliseler ya da hareketler, bu bakımdan ele alındıklarında, daha yüksek bir kaynaktan gelen ışınları yansıttıkları için değil, zıt etkiler -öteki daha kötü topluluklarla yapıları karşılaştırmalar- nedeniyle parıldayan tarihsel örneklerdir. ... Tarih yazıcılığının başlıca desteği felsefe ,değil sanatlardır. Sanatlar, örneğin, kahramanları ilahlaştırarak, düşmanları şeytanlaştırarak, kendi üyeleri arasında diyaloglar kurarak ve grubun dikkatini yeniden yoğunlaştırarak grubun kendi öz imgesini geliştirmesine ve değiştirmesine hizmet eder.

Bir kişi kendisinin de paylaştığı ve "Biz böyle şeyler yapmayız;" demesine yol açan bu inanış, arzu ve duygu örtüşmesinden söz ederken, sağduyudan çok ahlaka başvurur. Nitekim en ahlaki ikilemler, kendimizi birçok farklı toplulukla özdeşlememiz olgusunun yansımalarından ve bunlardan biriyle ilişkide kendimizi marjinalleştirmek istemeyişimizden kaynaklanır. Bu kimlik çeşitliliği eğitimle birlikte artar, tıpkı kişinin kendisini özdeşleyebileceği topluluk sayısının uygarlıkla birlikte artması gibi.

Dworkin'in haklı olarak bizim çoğulcu toplumumuzun alameti farikası olarak gördüğü toplum için gerilimlerin, gene Dworkin'in zorunlu gördüğü türden genel ilkelere başvurularak, çözülmesi pek mümkün değildir.

Putnam'a göre artık "Tanrının gözüyle bakmaya" çalışmıyoruz ve anlıyoruz ki "kendi geleneğimizin içinde iş görüyorsak, ancak daha akılcı bir akılcılık anlayışı ya da daha iyi bir ahlak anlayışı oluşturmayı umabiliriz." Her geleneğin bir başka gelenek kadar ahlaki ve akılcı olduğu görüşü, ancak bir tanrı tarafından, araştırma ya da düşünme ihtiyacı olmadığı için "akılcı" ya da "ahlaki" terimlerini kullanması gerekmeyen (bunları ancak ifade eden) biri tarafından savunulabilir.

Kişi, Toplum, Devlet ve Post Marksist İnsanın Durumu Andre Gorz

Bir insan için ne zaman özerk denebilir? Özerkliği toplumla ilişkilerinde nasıl gösterir kendini?

Herhangi bir kişi, kişisel bir projeyi kendi koyduğu hedeflere doğru ve toplum tarafından önceden belirlenmemiş başarı kıstaslarına göre düşünüp gerçekleştirse, o kişinin özerk olduğu söylenir. Deyim Grekçe'den geliyor: "Kendi yasasını kendi koyan kişi". Özerk davranış, özü gereği, sosyolojik açıklamalara sığmaz. Kuşkusuz her zaman toplumsal açıdan belirlenmiş bir alanda, toplum tarafından önceden oluşturulmuş araçlarla gelişir. Ancak bu alan ve araçlar kişisel hedefler ve kişisel bir serüven doğrultusunda aşılmış ve uyumlulaştırılmıştır.

Bu gerçek özellikle -ama yalnız onlar için de değil- "yaratıcılar" dediğimiz ve ister sanatçı olsunlar, ister matematikçi, mucit girişimci, filozof ya da yeni yaşama biçimlerinin, yeni eğitim modellerinin militanları, vs. olsunlar, her zaman kendi toplumlarının normları ve töreleriyle uyumsuzluk içinde olanlar için geçerlidir. Bu uyumsuzluk, özellikle, toplumun güçlü biçimde bütünleşmiş olduğu durumlarda ya da totaliter devlette onlara yöneltilmiş bir suçlama biçimini alır. Onları 'toplumdışı', 'ahlakdışı' diye, kurulu düzen için birer tehlike, vs. olarak nitelendirirler ve rahatsız ederler.

"Toplumdışıyım, tıpkı tanrı tanımaz olduğum gibi." Bu formülü çok severim. Zira inanan kişi, kendi düşüncesi ötesinde, onu düşünen ve kendisiyle umutsuzca buluşmaya çabalayan bir mutlak ve doğru düşünce olduğuna inanır. ... Kişilerin topluma hizmet etmelerini ve onun bütünlüğünün araçları olmalarını isteyen her davranışta bir dinsellik var. ... Kendisini iyi ve doğruyu, deyimde olduğu gibi "vicdanında ve bilincinde", seçecek tek yargıç gibi gören kişi "tanrı tanımaz olduğu gibi toplum dışıdır da; toplumun, onların yaratıcılığına sağladığı araç ve alanların zenginliğiyle insanların gelişmesinin hizmetinde olması gerektiğine inanır.

Ancak başkalarına göre daha özerk kişilerin oluşu nereden kaynaklanıyor? ... Her şeyden önce aile ortamından.

Kişilerin sosyal evrenle bu kültürel ilişkisi her şeyden önce aile çevresinden başlayarak oluşur: o çevreyle uyum içinde olmaktan çok ona karşı bir tepkime olarak... Bir aile ortamı ne denli çok çelişkiyse, yani değer ölçülerini kabul etmek ne denli imkansızsa ya da yalnızca orada bir takım değerler bulmak ne denli imkansızsa, çocuğun sonuçta kendini özerkliğe mahkum hissetme olasılığı da o denli fazladır. ... Özerk kişiler, özellikle yaratıcılar, sanatçılar, aydınlar vs., babanın otoritesinin olmadığı ya da tükendiği ve ailedeki herhangi bir başka bireyin, düşüncelere, kitaplara, sana karşı düşkün olduğu ya da sadece uyanık bir merak beslediği ailelerden gelmektedirler.

Tek sözcükle, özerk kişiler sosyalizasyonun kendilerinde eksik kalmış olduğu kişilerdir; varoluşun toplumsallaşmamış bölümü, onlarda, toplumsallaşmış bölümüne ağır basmaktadır. ... Toplumun işleyişine ilişkin norm ve yasaların insanın ahlaki ya da estetik, kendine özgü zorunluluğuyla ve insanlar arasında ki ilişkilerle bağdaşmadığının sürekli bilinci içindedirler. Toplum tipi ne olursa olsun, üstesinden gelinemeyecek bir bozukluk vardır.

Şimdiye dek, bütün sosyalist rejimler bu tür bir emek dinini kurumlaştırdılar ve onu övmek için sağlıksızlığını yadsıma ya kalkıştılar. Eğer iş, gerçekten geliştirici ve ödüllendirici hale gelmiş

olsaydı onu ayrıca övmenin hiçbir gereği olmazdı. ... Maddi sistemler her bireyin ve herkesin gelişmesine yayacak yerde; insanları büyük maddi sistemlerin çalışmasının hizmetine koşuyor.

Çalışma saatlerime karşılık, eğer sömürü ortadan kaldırılrsa, bana onlar için harcadığım çalışma saatleri kadar saate karşılık olan şeyleri satın almama imkan verecek bir ücret alıyorum. Dolayısıyla meta ilişkileri ortadan kaldırılmamıştır, ücretsel tutsaklık da, imalatına yardımcı olduğum ürünlerin özelliklerinin ve niteliğinin dıştan belirlenişi de ... Sosyalizm burada hiçbir şeyi değiştirmiyor. En iyi şıkta, en geniş anlamda çalışma koşullarının emekçiler tarafından özden belirlenmesine imkan, sağlayabilir.

İşbölümü ve görece önemli ve karmaşık üretim birimleriyle sosyal üretimin alanı olmasa, tam gerekli olanı üretmek için çok daha fazla çalışmamız gerekirdi.

Devlet zorlayıcı yasal normlar koymak için merkezileştirici olmak zorunda değildir. Özellikle uygunlaştırıcı olması -ki Çin'deki durum bu- yeter.

Bana göre, özerk faaliyet, eğer bize ne ahlaki dinsel ya da politik ilkeler adına kabul ettirilen bir zorlama ne de yaşamsal bir gereklilikse, ancak özerk bir faaliyettir.

Herkesin dilediğini yapabilmesi için çok zamana sahip olması amacıyla en az zamanda en çok miktarı üretmek gerekir dendiğinde; söz konusu olan üretimcilik değildir. Zira amaç, bu durumda, üretimi artırmak değil, boş zamanı arttırmaktır.

Boş zaman çalışmadan daha önemli, zamanın kullanım değeri (yani kendi kendine yapılabilecek olan) mübadele değerinden (zamanını satarak kazanılabilecek olandan) daha önemli hale gelme eğiliminde. Bu gelişme, elbette görece daha çok eğitim görmüş kişilerde belirgindir ve bunun nedeni de o kişilerin daha yüksek gelire sahip olmaları değil ama, kültürel açıdan, daha çok özerkliğe sahip olmalarıdır: Bu kişiler kendi kendilerine uğraşma yeteneğine sahipler ve bunu istiyorlar.

Kültürel değişim, her zaman, eğitim görmüş kesimlerden başlar.

Sanayileşmeci toplum, toplumsal bakımdan gerekli emek miktarının hızla azalışa geçtiği ve herkesin bundan yararlanabileceği olgusunu gizlemek için elinden geleni ardına koymuyor da ondan. Dileyen herkese daha çok boş zaman önerecek yerde, tam gün çalışmayla tam gün işsizlikten başkaca bir seçenek önerilmiyor, bu da boş zamanı bir felaket, bir sosyal ölüm gibi sunmanın bir yolu. ... Tam gün çalışma ya da "işsizlik" seçenekleri arasında kısılmış kalmış insanlar hala işi tercih ediyorlar.

Teknolojik evrim muazzam miktarlardaki emeği ortadan kaldırıyor ve toplumu bir seçim karşısında bırakıyor: Çok eşitsizlikçi ve her zaman üretkenci işsizlik toplumu, ya da herkesin hayatında, bağımsızca belirlenmiş ve metalaşmamış faaliyetlerin ekonomik amaçlı ücretlendirilmiş işe üstün gelebileceği boş zaman toplumu.

Kişisel ve duygusal ilişkilerimizde asla eşit bir mübadele içinde olmak değil de karşılık olarak alınandan daha fazlasını vermek söz konusu. Dostluk, aşk, duygu, şefkat ilişkileri her kişinin diğerine en fazlayı -her şeyi- verme isteği üzerine kurulu, bu da pratikte her zaman daha fazla vermek için bir yarışma içeriyor. Tıpkı ilkel toplumlardaki gibi, cömertliğe doğru bir yarışma...

Çıkar planında yerleşilir yerleşilmez, her şey biter. Seni sevmekte çıkarım varsa, seni sevmiyorum demektir...

Tüm diğerlerine karşı konuşan kişi, açıklama ya da söylev tonunda konuşmak zorunda kaldığı zaman karşılıklılık ve kendiliğinden mübadele ilişkilerinin yerini, içinde hemen hiyerarşi, egemenlik, rekabet, vs. sorunlarının ortaya çıktığı bir ilişkiler sistemi, alıyordu.

Teknolojiler ne denli ağır ve üretim, teknik ve ekonomik açıdan yoğunlaşmışsa, toplumun işleyişi de o denli büyük bir makinenin büyük bir fabrikanın işleyişine yaklaşır. Neredeyse askeri bir örgütlenmeyle denetlenebilir. Bu düzenleme de yönetim birimleriyle birlikte Devlet aygıtı tarafından sağlanır.

Devletin işlevini daraltma imkanı şu halde teknik ve ekonomik birimlerin küçültülmesine ve ademi merkezileştirilmesine bağlıdır. Elbette, devletin böyle bir küçültmede hiçbir çıkarı yoktur, zira bu işlem onun gücünü azaltacaktır. Ama sivil toplumun ve halkın bunda çıkarı vardır. Bununla birlikte onların da devleti ortadan kaldırmada çıkarları yoktur. Yalnız maddi olarak değil hukuksal açıdan da devleti gerektiren, zorla daraltılamayacak bir alan kalmaktadır.

Devleti hukukun başlıca aygıtı ve güvencesi olarak görmek gerekir, ama hukukun kaynağı olarak değil. Onun kaynağı her zaman toplumsal ilişkilerde aranmalıdır.

Partilerin işleyişi yozlaştı çünkü devlet toplumu yiyor. Bugün, hangileri olursa olsun, partilerin işlevi devletin iradesini yurttaşlara ulaştırmaktır, yoksa bunun tersi değil. ... Bugün hala, ilke olarak partilerin üstlenmeleri gereken işi yapan yurttaş toplulukları yalnızca, fikir kulüpleri, diğer kulüpler, sendika militanlarının küçük grupları, vs. den ibaret politikanın dökülüşü yaşanıyor.

Politika asla yürütme erkiyle, yönetimle, yani devletle karıştırılmamalıdır. Eğer sivil toplumun özelemlerini hükümete ulaştıracak ve onu bu özelemler adına yadsıyacak, sonra tersine, tutarlı bir bütün kavrayışı adına bu özelemleri yadsıyacak öneri gücü değilse, o durumda politika özerkliğini yitirir ve kendisi de yiter.

Profesyonellere karşı bir düşmanlığım yok. ... Sorun sadece onların bir sınıf ya da bir kast haline gelmelerine, yani uzmanlıklarını, ondan bir iktidar kaynağı yaratarak yürütmelerine ve tekelleştirmekten başkaca bir şey yapmamalarına engel olmaktır. Şu ya da bu alanda başkalarından çok daha fazla şeyler bilen kişiler her zaman ve ister istemez olacaktır.

Çözüm sosyal çalışma süresinin azaltılmasındadır: Kimse mesleğini günde ortalama dört saatten çok yapmasın. Bu yolla, çok ilerletilmiş bilgilere ve kamusal sorumluluklara sahip olacak çok daha fazla sayıda insan bulunacaktır. ... Özgürleştirici akışı engelleyen uzmanlık ya da profesyonellik değil, katmanlaştırılmış toplumlarımızda bazı mesleklere bağlanmış olan statü ve iktidarlardır. Katmanlaşmalar ve hiyerarşiler uzmanlık ve işbölümü ortadan kaldırılmaksızın ortadan kaldırılabilir.

Çalışma kültürü uzmanlık gerektiren binlerce küçük know-how alanına dağılmış, böylece gündelik hayatın kültüründen koparılmıştır. ... Gündelik hayat birbirinden tecrit edilmiş zaman ve uzay ceplerine, birbirini izleyen aşırı saldırgan taleplere, ölü dönemlere ve rutin faaliyet dönemlerine bölünmüştür. Canlı bir bütünleşme deneyimine böylesine direnen bu parçalanma

heyecan titreşimleri, geçici modalar, seyirlik eğlence ve parçalanmış haberlerden oluşan bir gündelik hayat kültürsüzlüğünde kendini gösterir.

Marx bilimin doğaya hakim olmasıyla bireylerin kendi faaliyetleri içinde bir yetenekler bütünlüğü geliştirebileceklerini ve "bireyin (gerçekleştirebileceği bu) en zengin gelişme" sayesinde "bireyin kendisini özgürce gerçekleştirmesi"nin bir ihtiyaç haline geleceğini ve "toplumun zorunlu emeğinin genel olarak asgari bir düzeye indirilmesi" sayesinde bu ihtiyacın iş dışında karşılanmaya çalışılacağını ve karşılanacağını öngörüyordu.

Elektronik uygarlık milyonlarca işi yok edecek... Ama aynı zamanda sadece çalışmada değil, hammaddelerde, enerji ve sermayede de tasarruf sağlanmasına yol açacak. Bu bize, sadece üretme amacıyla üreten bir sistemin ötesine geçme, istenmeyen, düşük statülü işleri makinelerle yaptırma ve kişilere kullanılabilir zamanı arttırma olanağını gerçekleştirme-sağlama fırsatı sunuyor.

İşgücünün çok büyük bir bölümünün yer aldığı sektörlerin -geleneksel solun siyasal ve sendikal kaleleri- ekonomik, hatta stratejik önemleri azalmaktadır. İşgücünün büyük bir bölümünün üretimin ekonomik hatta stratejik önemine tekabül eden sektörleri -geleneksel solun siyasal ve sendikal kaleleri- hep birlikte zayıflamaktadır: Madencilik, çelik endüstrisi, gemi yapımı ve ağır sanayi bu durumdadır. ... "Yeni teknolojiler ve onların ustaca uygulanması yoksullaşan emekçi kitlelerin devrimci birliğine değil, işçilerin sınıf benzeri gruplar içinde tabakalaşmasına ve bölünmesine yol açıyor. Bu gruplar, çıkarlarının farklılığına uygun olarak, biçimde son derece farklı tarzda davranıyorlar."

Görev açıktır, ancak 'durum çok parlak' değil: Sol mümkün olabilecek kadar çok sayıda güçlüyü (yani "elit işçiler" dediğim şeyin başlıca üyelerini) kendi çıkarlarına ters düşecek şekilde zayıf olanla dayanışma için bir koalisyon halinde bir araya getirmek zorunda kalacak.

Bir yanda çalışma içinde sınırlı özerklik öte yanda toplumsal çözülmenin bizi alternatif toplumsallaşma ve topluluk bütünlüğü modelleri aramaya yöneltmesi, toplumun alternatif toplumsallaşma ve topluluk bütünlüğü modelleri aramamızı sağlayacak şekilde dağılması, bireyselleşmeye ve bireylerin sistemin dışında iş dışı faaliyetlere ve iş dışı yaşam alanına çekilmesine yol açar. Siyasal partilerden, sendikalarda ve kamu işlerini tekelleştirmeye çalışan öteki sıkıcı örgütlerden çekilmek, bireyselleşme doğrultusundaki bu hareketin bir yönüdür. Öteki dinin, hayır işlerinin, bir arada yapılan ve alternatif -kısaca, çıkar gözetilmeyen- faaliyetlerin daha popüler olmasıdır.

Yenileşmiş bir solun toplum projesi, eğer Sol varlığını sürdürmek istiyorsa, bu boş alanda kök salmak zorundadır.

Toplumsal olarak zorunlu iş miktarındaki süregelen önemli azalma bu süreci belirginleştirir ve toplumun parçalanmasını şiddetlendirir. İster işsizlik; marjinalleşme ve iş güvenliğinden yoksunluk biçimini, ister iş saatlerinde genel bir azalma biçimini alsın, temelini işin oluşturduğu (terimin ekonomik anlamında) toplum, bireyleri, işin dışında kimlik kaynakları, toplumsal aidiyet, kişisel doyum kazanma olanakları ve onların hem kendilerini hem de başkalarını değerli görmelerini sağlama amacına yönelik faaliyetler aramaya zorlar.

Siyasal partilerin yüz yüze geldikleri kriz esas olarak siyasal bir kriz değil, öncelikle bir devlet aygıtı aracılığıyla yöneten makineler gibi olarak davranan, denetleme hırsıyla dolu örgüt ve aygıtların siyasal alanı boş bırakmalarının bir göstergesidir.

Sosyalist ütopyanın etik içeriğini oluşturan, sağlayan şeyi muhafaza edeceksek, yeni bir ütopya gerekir: Bir serbest zaman toplumu ütopyası. Bireylerin özgürleşmesi, tam olarak gelişmeleri, toplumun yeniden yapılandırılması, bütün bunlar, çalışmaktan kurtularak kazanılacaktır. Çalışma saatlerinin azaltılması, bireylerin, yeni bir güvenlik duygusunu, "hayatın zorunlulukları"ndan yeni bir kopuşu, insanları çalışma içinde daha fazla özerklik, kendi hedefleri üzerinde daha fazla siyasal denetim ve bizzat örgütledikleri gönüllü faaliyetlere katılabilecekleri bir toplumsal alan talep etmeleri için teşvik edecek varoluşsal bir özerklik biçimini keşfetmelerini sağlayacaktır.

Hangi sonuçlara göre akılcılık? Devralınan değerlerin ve pratik çözümlerin üzerinde ve ötesinde varoluşun ontolojik çok boyutluluğuna uygun başka akılcılık tipleri -aslında, akılcılaştırmanın ve toplumsallaştırmanın bütün mümkün tiplerinin sınırları- yok mudur ?